

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

А ГОЛОДОМОРІВ-ТО В УКРАЇНІ БУЛО ТРИ!

Шановні історики та небайдужі до минулого нашої держави читачі цього журналу!

Я, не історик і навіть не гуманітарій (буденною мовою – «технар»), звертаюся до вас у зв'язку з тим, що в Україні доволі великих масштабів набув процес знищення пам'яті жертв голодоморів 1921–1923 та 1946–1947 рр. Незважаючи на те, що під час цих голодоморів жахливою, насильницькою смертю знищувалися сотні тисяч безневинних співвітчизників, великий наголос, майже привселюдно, робиться на жертвах голодомору-геноциду 1932–1933 рр. (найбільш жорстокому й великомасштабному з трьох), водночас геть забуваючи, нехтуючи, замовчуючи інші. Відбувається, я б сказав, чи то свідоме, цільове, чи недбало-байдуже ігнорування в усіх прошарках нашого суспільства двох інших голодоморів та їхніх жертв.

На мій погляд, показовими стали події та заходи на 75-ті роковини вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр. у листопаді 2008 р. Тоді в нашій державі та за її межами було виконано багато різнопланової роботи щодо визнання голоду *геноцидом* українського народу. Це був наймасштабніший і найжахливіший із *трьох* офіційно визнаних голодоморів в Україні, тільки йому було присвячено публікації та виступи у засобах масової інформації, незліченні заходи по всій країні й, урешті-решт, виступ Президента України (2005–2010 рр.) В.Ющенка на відкритті Меморіалу пам'яті жертв голодоморів в Україні.

Дуже добре, що так масово, змістовно, патріотично й душевно, за ініціативою та під проводом керівника держави ми вшанували пам'ять мільйонів убитих голодом, розповівши всьому світові про цей геноцид. Але чомусь не було враховано те, що на ці дні також припадали 85-ті роковини голодоморів 1921–1923 рр. та, певною мірою, 60-та річниця 1946–1947 рр., під час яких також було закатовано голодом значну кількість населення України. Майже жодним словом не пом'янули всіх тих, кого тоді (як і впродовж 1932–1933 рр.) безжально й жорстоко знищив радянський тоталітарний режим.

Як це узгоджується з тим, що четверту суботу листопада визначено Днем пам'яті жертв *голодоморів*; у тогорічному указі президента йшлося про відзначення Дня пам'яті жертв *голодоморів*; урочисто відкривали Меморіал пам'яті жертв *голодоморів*; по телебаченню трансливалася церемонія вшанування жертв *голодоморів*?..

Водночас за період, що передував події, як від президентської адміністрації, так і з усіх інших джерел інформації наголос робився тільки на голодоморі 1932–1933 рр., без будь-яких згадок про інші два; усеукраїнська акція «Запали свічку» проводилася в рамках відзначення Дня пам'яті жертв голодомору; загальнонаціональна хвилина мовчання присвячувалася пам'яті жертв голодомору; упродовж дня 22 листопада ведучі та коментатори радіо й телебачення говорили тільки про голодомор 1932–1933 рр.; переважна більшість пам'ятників і меморіальних знаків в областях відкривалися з нагоди вшанування пам'яті жертв голодомору 1932–1933 рр. Причому робилося все це незважаючи на те, що я заздалегідь (за два тижні) ще раз звернувся з листом до В.Ющенка з нагадуванням про необхідність урахування ще двох голодоморів. Реакція була нульовою...

Тож виходить щось незбагненне. Невже не було в нас загиблих під час інших двох голодоморів, невже не заслуговують вони бодай на пам'ять, невже в нас із чиеїсь «подачі», необізнаності, зашореності чи недалекоглядності відбувається розподіл замордованих голодом на більш чи менш «важливих», невже ми не у змозі зважити, обміркувати й розподілити жалобні заходи та їх зміст на зовнішні міждержавні та для «внутрішнього використання»?!

На мою думку, у себе вдома, в Україні, ми повинні свято берегти пам'ять про всіх замордованих голодом. *Ми не маємо морального права забувати ані про жодну знищену голодоморами людину!*

Уважаю, що мудро, помірковано, виважено й високодуховно зробили ті, хто відкривав пам'ятники та пам'ятні знаки «загиблим під час голодоморів і політичних репресій», оскільки виокремлювати або розділяти людей, знищених радянською владою, нерозумно, а будувати окремі пам'ятники жертвам репресій і кожного з голодоморів – і недоречно, і накладно, і, як на мене, показушно. Не хотілося б думати, що такий благородний та великомасштабний захід відбувався задля проведення чергової «кампанії», із проставленням бюрократичної чиновницької «галочки» після його виконання.

У 1993 р., до 60-х роковин голодомору 1932–1933 рр., я (1933 р.н.) ініціював, організував і провів, узявши безпосередню участь, велопробіг по сімнадцяти областях України (близько 5000 км) за участі п'яти пенсіонерів із різних регіонів нашої держави під девізом: «Козацькому роду нема переводу!». Окрім пропаганди відновлення історичної пам'яті про наше минуле, використання й популяризації української мови, демонстрації переваг здорового способу життя ми, уперше в Україні, проводили акції з урочистого збору в капсули землі з місць поховань жертв голодоморів та місць, де встановлено пам'ятники й пам'ятні знаки щодо тих сумних подій. Ці капсули, зібрані з тридцяти місць, я врочисто поклав до пам'ятного знаку жертв голодомору 1932–1933 рр. на Михайлівській площі Києва та до відповідного пам'ятника під Лубнами під час їх відкриття.

До теми голодоморів я звернувся тому, що, крім розуміння їх злочинної суті та щирого бажання внести свою лепту в увічнення пам'яті замордованих голодом, сам є безпосереднім свідком голодомору 1946–1947 рр. Разом із середнім братом Артемом ми в той час проживали в діда Івана у с. Малозахарине Солонянського району Дніпропетровської області. Довелося їсти здохлу взимку у ставку і потім висушену про запас смердючу, почорнілу рибу, мерзлу картоплю, запарену й

сиру зеленину, коржі з запареної зелені впереміш із лузгою проса (живіт наб'єш, щось там шарудить, а їсти хочеться!), виливати водою ховрахів із пір. У мене й досі інколи підсвідомо виникає відрaza до зеленого борщу – як згадка про «супи» із зеленого листя, мерзлої картоплі та соєвої макухи...

Так от, щодо визнання і врахування наявності трьох голодоморів я виступав свідомо. У 2002–2003 рр., як член оргкомітету з відзначення 70-х роковин голодомору, неодноразово звертався з цим та іншими питаннями щодо голодоморів до різних державних інстанцій, у тому числі й до керівництва країни. Як досить вагомі результати моїх дій – заміна слова в назві щорічного дня пам'яті: *голодомору* – на *голодоморів*, а також аналогічні перейменування в назві збудованого в Києві меморіалу.

Що стосується сьогодення, до викладеного вище вважаю за потрібне долучити деякі показові факти:

1) досі я не можу отримати відповіді на те, чим обумовлено існуючий стан справ та коли, ким, де, на підставі чого, відповідно з чим, яким чином будуть у подальшому згадуватись і вшановуватись також чисельні жертви голодоморів 1921–1923, 1946–1947 рр.;

2) зробивши в листопаді минулого року (напередодні Дня пам'яті жертв *голодоморів*) вибірку з газет «Урядовий кур'єр» та «Голос України», я підрахував, що лівова частка публікацій у них про заходи в регіонах припадала тільки на голодомор 1932–1933 рр. (23 проти 3);

3) у Кіровограді будуть будувати меморіал пам'яті жертв *голодомору*;

4) пам'ятники та пам'ятні дошки встановлюються тільки жертвам голодомору 1932–1933 рр.;

5) молебні у церквах, запалення свічок та інші заходи виконуються в переважній більшості на спомин жертв голодомору-геноциду;

6) у листопаді 2011 р. тодішній Президент України В.Янукович ушановував пам'ять жертв *голодоморів*, а Голова Верховної Ради В.Литвин у своєму зверненні до співвітчизників стверджував, що «на нашому календарі – День пам'яті жертв *голодомору* та політичних репресій», і поминати та пам'ятати треба тих, «кого перемололи безжальні жорна *голодомору* й Гулагу»;

7) у газетах «Голос України» за 28 листопада 2009 р. та «Урядовий кур'єр» за 7 грудня 2012 р. було надруковано дві мої статті на цю злободенну тему, але ніяких відгуків ні від кого (у тому числі й істориків) я не отримав.

Стосовно істориків та історії. За пунктами 2, 4–6 складається враження, що вони чи то не бачать явних негараздів, чи їм байдуже що, де і як робиться всупереч історичним реаліям. За пунктом 3: на моє запитання тодішньому директорові Українського інституту національної пам'яті В.Солдатенку (під час майже півторагодинної бесіди з ним) щодо того, чи є в Кіровограді та області історики, які, на мій погляд, повинні були б у першу чергу прореагувати на такі розбіжності, отримав відповідь-пораду звертатися до відповідних інстанцій і діячів у цьому місті... За пунктом 7 у мене склалося стійке враження, що в усій Україні не знайшлося жодного (підкреслюю – жодного) історика, якого зачепило б за живе ігнорування історичної правди та волаюча несправедливість до пам'яті знищених голодоморами людей.

Напрошується висновок, що історикам байдуже, як їхні напрацювання (та взагалі різноманітні історичні події) сприймаються, ураховуються суспільством і чи є необхідність втручання у ці процеси. На мою думку, реакція громадськості на явища історії величезною мірою залежить від того, як саме історики відобразять, донесуть і підтримають правдиву суть подій. І хто, як не вони, повинні простежити за слухним використанням суспільством наданих історичних фактів, активно відстоюючи їх, а не задовольняючись лише кількістю наукових праць, проведенням круглих столів, здобуттям наукових ступенів, звань, посад і т.ін.

На мою думку, супровід і дієву підтримку своїх напрацювань треба офіційно ввести в обов'язок історикам та кожному науковцеві. Тобто не зупинятися лише на оприлюдненні наукового доробку у своїй дещо обмеженій сфері взаємодієсин, а популяризувати його різними способами серед широкого загалу.

Уважаю за потрібне підкреслити, що велику роль у питанні доволі мізерної частоти згадувань про інші два голодомори відіграє також і те, що всупереч офіційному визнанню трьох *голодоморів*, два з них чимала кількість істориків (у тому числі високого рангу) вперто класифікує як *голод*. Звідси – безлад і неоднозначне бачення та сприйняття цих подій, включно з найвищими посадовцями України. Я не зустрічав, щоби колись, десь, хтось називав голодомор 1932–1933 рр. голодом, а от щодо інших двох – неодноразово, зі згадуванням, що суттєву роль там відіграв природний фактор. Урешті-решт визначтись остаточно, вельмишановні історики, і дайте суспільству однозначну інформацію щодо *кількості* в історії України першої половини ХХ ст. саме *голодоморів*! А також і про те, як бути з увічненням пам'яті величезної кількості безневинних жертв цих *голодоморів* – *голодів*?

За результатами особистого спілкування та листування з директорами академічних інститутів держави і права та історії України, а також Українського інституту національної пам'яті напрошується однозначний висновок щодо категоричної необхідності розгляду питання на високому державному рівні з ухваленням відповідного політичного рішення.

Щодо врахування трьох голодоморів неодноразово звертався до Президента України (2005–2010 рр.) В.Ющенка, але «маємо те, що маємо». У президентському указі щодо заходів до 80-х роковин голодомору 1932–1933 рр. знову-таки відсутні *конкретні* згадки про жертв інших двох голодоморів.

На завершення звертаюся до істориків із дуже актуальним питанням: чи мав підстави один із провідних дослідників голодомору 1932–1933 рр., співробітник Інституту історії України НАНУ, доктор історичних наук В.Марочко у своїй відповіді на мій лист на ім'я директора цієї установи (яку він, до речі, готував понад два місяці) стверджувати, що я своєю ініціативою прагну уніфікувати три голодомори, тобто наполягаю на їх ідентичності. Невже він справді має рацію?..

Ю.В.Писаренко

**(ветеран праці, почесний донор України, чорнобилець-ліквідатор I категорії,
віце-президент Української асоціації «Рух за здоровий спосіб життя», член ради
Асоціації дослідників голодоморів в Україні)**